

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

«DE SERVO ARBITRIO» ΤΟΥ ΛΟΥΘΗΡΟΥ

Στο περιεχόμενο αυτού του συγγράμματος, οι ερευνητές διακρίνουν έναν πρόλογο, μια εισαγωγή, τρία μέρη και ένα συμπέρασμα. Στον πρόλογο ο Λούθηρος απολογείται για ποιο λόγο έγραψε σχετικό σύγγραμμα, σαν απάντηση προς το σύγγραμμα του Εράσμου. Στην εισαγωγή ο συγγραφέας απευθύνεται στον Έρασμο με πολλές υβριστικές εκφράσεις και διευκρινίζει πρωτίστως το ότι η στρόφιγγα της συζήτησής τους, ο κόμβος του προβλήματος και το αντικείμενο της έρευνάς του είναι «το τι μπορεί το *liberum arbitrium*, τι σημαίνει αυτό, ποιες είναι οι σχέσεις του με τη χάρη του Θεού»¹². Στη συνέχεια υποστηρίζει πως κανείς δεν μπορεί να κατανοήσει την Αγία Γραφή, αν δεν έχει το Άγιο Πνεύμα και, πεπεισμένος ότι αυτός ο ίδιος το έχει, διατρανώνει τις απόψεις του για το σχετικό θέμα. Έπειτα στο πρώτο μέρος σχολιάζει τα επιχειρήματα του Εράσμου για την υποστήριξη του *liberum arbitrium*. Τέλος, στο τρίτο μέρος και στο συμπέρασμα απορρίπτει το *liberum arbitrium* και υποστηρίζει το *servum arbitrium*.

Σημειωτέον, ότι στη συνολική του επιχειρηματολογία χρησιμοποιεί μόνο την Αγία Γραφή, συνιστώντας έτσι την αρχή του «*sola*

12. Martin Luther, «Du Serf Arbitre», στο *Oeuvres*, tome V, Publiées sous les auspices de l' Alliance nationale des Eglises luthériennes de France et de la revue «Positions luthériennes», Labor et Fides, Genève 1958, σ. 32.

Scriptura». Σ' αυτά τα συμφραζόμενα θεωρεί πως πολλοί άνθρωποι τιμώνται σ' αυτό τον κόσμο ως άγιοι, των οποίων οι ψυχές βρίσκονται στην κόλαση¹³. Αυτοί «δεν μπόρεσαν να δώσουν ούτε ένα ορισμό για το *liberum arbitrium*». Αλλά ενισχύοντάς το με τα ονόματά τους «ανύψωσαν το *liberum arbitrium* στη βαθμίδα του δόγματος», τη φύση του οποίου «δεν μπόρεσαν να αποδείξουν» και «εξαπάτησαν ολόκληρο τον κόσμο με μια ψευδή λέξη»¹⁴. Γι' αυτό θεωρεί πως εκείνοι οι οποίοι υποστηρίζουν το *liberum arbitrium* πρέπει να είναι περιφρονημένοι και όχι τιμημένοι.

Επιδιώκοντας μια σύντομη έκθεση των ουσιαστικών απόψεων του Λουθήρου, ξεκινάμε διακρίνοντας πρώτα πρώτα ότι κατά το Λούθηρο το παν αφορμάται κατ' αναγκαιότητα μόνον από το Θεό και κυρίως από την πρόγνωση, παντοδυναμία και θέλησή Του¹⁵. Αυτή «η βούληση του Θεού, βεβαίως, είναι αποτελεσματική και δεν μπορεί να είναι εμπόδιο, επειδή είναι η ίδια δύναμη της θείας φύσης». Γι' αυτό ό,τι συμβαίνει «παράγεται ... κατ' αναγκαιότητα», οπότε «η δράση του Θεού» προσδιορίζεται «από την μια απόλυτη αναγκαιότητα»¹⁶.

Ως προς τον άνθρωπο, κατά το Λούθηρο, «ή λογική ... και ή θέληση του ανθρώπου ... άποτελοῦν όντολογικῶς ... τίς πιό έξέχουσες ιδιότητες (ή μέρη) του *liberum arbitrium*». Το *liberum arbitrium*, που κατ' αυτόν το είχε πρωτογενώς στην αρχέγονη κατάσταση το πρωτόπλαστο ζευγάρι, «ὡς ὄρος δέν ταυτίζεται από ἄποψη περιεχομένου μέ τή *voluntas* (βούληση, θέληση), ἀφοῦ ὡς εὐρύτερος από αὐτήν περιλαμβάνει καί τή λογική, τήν κρίση καί ἀπόφαση»¹⁷,

13. *Ο. π.*, σ. 58.

14. *Ο. π.*, σ. 63.

15. *Ο. π.*, σ. 34.

16. *Ο. π.*, σ. 35.

17. WA 18/776, 27 κ. εξ. εκ του Δ. Τσελεγγίδη, *Η σωτηριολογία*, σ. 41, σημ. 1. Βλ. και Γεωργίου Μαρτζέλου, «Λογική και Αποκάλυψη κατά το Λούθηρο και την Ορθόδοξη Παράδοση», στο περιοδικό *Γρηγόριος ο Παλαμάς*, 701 (1984), σσ. 154 και 162.

όντας επίκεντρο της ανθρώπινης φύσεως και του ανθρώπινου προσώπου για τα οποία ο Λούθηρος θεωρεί ότι έγιναν, «‘μέ τήν πτώση του Ἀδάμ διεφθαρμένα’» πλήρως¹⁸.

Επομένως υπονοείται πως ο Λούθηρος σ’ αυτήν την περίπτωση ενέπλεξε και το *liberum arbitrium* του ανθρώπου. Το *liberum arbitrium*, λέγει, «δεν είναι τίποτε άλλο, μετά από την πτώση, παρά μόνο ένα απλό όνομα. Μετά από την πτώση το *liberum arbitrium* δεν έχει πια για το καλό παρά μόνο μια υποκειμενική δύναμη, αλλά έχει πάντοτε για το κακό μια ενεργητική δύναμη. Δεν μπόρεσε τελικά να μείνει στην πρωτογενή κατάσταση με μια ενεργητική δύναμη, αλλά έμεινε με μια υποκειμενική, και έτσι δεν μπόρεσε να αναπτυχθεί στο καλό. Ο άνθρωπος, ο οποίος σκέφτεται ότι έχει θέληση να φτάνει στη χάρη, κάνοντας ό,τι είναι μέσα του, προσθέτει αμαρτία πάνω στην αμαρτία, με αποτέλεσμα να γίνεται δύο φορές αμαρτωλός...». Γι’ αυτό ο Λούθηρος θεωρεί ότι «το *liberum arbitrium* είναι αιχμάλωτος και λειτουργός της αμαρτίας, με την έννοια ότι ο άνθρωπος είναι ελεύθερος μόνο για το κακό». Έτσι καθώς εκφράζεται και σε άλλο χωρίο: «Εσείς το ονομάζετε ελεύθερο, αλλά αντίθετα αυτό είναι το υπόδουλο *arbitrium*»¹⁹.

Συνεχίζοντας να σκέφτεται υπό το πρίσμα αυτό, ο Λούθηρος σημειώνει χαρακτηριστικά και με συνέπεια, πως «τό όλο *liberum arbitrium* έχει τυφλωθεί», εννοώντας μάλιστα ότι εξαιτίας της κλη-

18. Δ. Τσελεγγίδη, *Η σωτηριολογία*, σ. 31, σημ. 22.

19. Luther Martin, *Oeuvres*, tome I, *Avant-propos de Jules Michelet*, Publiées sous les auspices de l’ Alliance nationale des Eglises luthériennes de France et de la revue «Positions luthériennes», Labor et fides, Genève 1957, σσ. 125 και 132-133. Βλ. και WA 18/756, 7 κ. εξ., WA 1/359, 33-34: «*Liberum arbitrium post peccatum res est solo titulo, et dum facit quod in se est, peccat moraliter*». Μία διατύπωση που «επαναλαμβάνεται αυτόλεξει και καταδικάζεται από τόν πάπα στή Βούλλα άφορισμού του Λουθήρου (1520)». Αλλά «ό Λούθηρος ... μένει άνυποχώρητος και τή μνημονεύει στό άντιπροσωπευτικό έργο του: *De servo arbitrio* (1525)», εκ του Δ. Τσελεγγίδη, *Η σωτηριολογία*, σσ. 42-43, σημ. 6.

ρονομικής αμαρτίας και «μέ τά ἀνθρωπολογικά δεδομένα τῆς λογικῆς καί τῆς θελήσεως ... ἀδυνατεῖ ὁ μεταπτωτικός ἄνθρωπος νά ἀποφασίσει ὅ,τι σχετίζεται μέ τή σωτηρία του»²⁰. Ἀρα, «δέν ἀνήκει στή θέλησή του (ενν. του ἀνθρώπου) ἡ δύναμη γιά κίνηση πρὸς σωτηρία μέ τήν ἔννοια τῆς ἐλεύθερης ἰκανότητας γιά ἀπόφαση»²¹. Αυτό το γεγονός ο ἄνθρωπος υποχρεούται μόνο να το γνωρίζει, δηλαδή να γνωρίζει ὅτι «ἡ σωτηρία του βρίσκεται ἐντελῶς ἐκτός τῆς δυνάμεώς του, τῶν σχεδίων του, τῆς προσπάθειάς του, τῆς θελήσεώς του καί τῶν ἔργων του», και ὅτι αὐτή «ἐξαρτᾶται πλήρως ἀπό τήν ἀπόφαση, τό σχέδιο, τή θέληση καί τό ἔργο ἑνός ἄλλου, δηλαδή τοῦ Θεοῦ, καί μόνον αὐτοῦ»²².

Με ἄλλα λόγια, μπορεῖ να πει κανεῖς χωρίς ἀμφιβολία ὅτι ο Λούθηρος ἀποκρούει ἐπιμόνως το *liberum arbitrium* και προϋποθέτει και ομολογεῖ πάντοτε ἀπερίφραστα το *servum arbitrium*.

Ἴσως γ' αὐτό ἀκόμη στην εἰσαγωγή του συγγράμματός του ἐκφράζεται κατηγορηματικά και ἐπιμόνως ὅτι πρέπει να εἴμαστε πεπεισμένοι πως «ὅ,τι κάνουμε εμεῖς δεν πραγματοποιεῖται στη βάση του δικοῦ μας *liberum arbitrium*, ἀλλά στη βάση μιας ἀπόλυτης ἀναγκαιότητας». Και μολονότι δοκιμάζει να ἀποδείξει ὅτι δεν πρόκειται για μια ἀναγκαιότητα ἐξαναγκαστική (*coactionis*) ἀλλά για μια ἀμετάβλητη ἀναγκαιότητα (*necessitas immutabilitatis*) λέγοντας «*necessitas immutabilitatis, non coactionis*»²³, ἐν τούτοις και αὐτή η ἀμετάβλητη ἀναγκαιότητα ὁδηγεῖ στην ἀρνήση του *liberum arbitrium* και στην υποστήριξη του *servum arbitrium* του ἀνθρώπου.

Το συμπέρασμα που βγάζει τελικά, τον ὁδηγεῖ και στην παρατήρηση ὅτι: «Ἰδοῦ λοιπόν, ἕνα πράγμα εἶναι προσδιορισμένο στα-

20. WA 18/776, 2. WA 9/137, 2.3-26 κ. ἐξ. ἐκ του Δ. Τσελεγγίδη, *Ἡ σωτηριολογία*, σ. 43, σημ. 8 και σ. 45, σημ. 17.

21. WA 9/137, 23 κ. ἐξ. ἐκ του Δ. Τσελεγγίδη, *Ἡ σωτηριολογία*, σ. 50, σημ. 41.

22. WA 18/632, 27-31 ἐκ του ἰδίου, *Ἡ σωτηριολογία*, σ. 51, σημ. 42.

23. M. Luther, *Du Serf Arbitre*, σσ. 52-53.

θερά ...: εμείς τα κάνομε όλα κατ' αναγκαιότητα και τίποτε με το αποτέλεσμα του *liberum arbitrium*, διότι η δύναμη του *liberum arbitrium* είναι ένα τίποτε, και αυτή δεν κάνει και δεν μπορεί να κάνει τίποτε καλά χωρίς τη χάρη». Και συνεχίζει ότι «το *liberum arbitrium* είναι ένα θεϊκό όνομα και δεν είναι κατάλληλο παρά μόνο για τη θεία μεγαλειότητα. Αυτή, όπως το ψάλλει και ο ψαλμωδός, κάνει όλα όσα θέλει στον ουρανό και στη γη. Το να το απονέμει (το *liberum arbitrium*) στους ανθρώπους σημαίνει να τους αποδίδει τη θεότητα, δηλαδή να προσφέρει τη μεγαλύτερη βλασφημία που θα μπορούσε κάποιος να σκεφθεί. Να γιατί οι θεολόγοι θα έκαναν καλά να κάνουν συγκρατημένη χρήση του όρου, όταν θέλουν να μιλήσουν για την ανθρώπινη δύναμη και να το αφήσουν (ενν. το *liberum arbitrium*) στο Θεό. Πρέπει ακόμη να μη χρησιμοποιείται αυτό καθόλου από το στόμα και από τη γλώσσα των ανθρώπων, ως ένα ιερό και αξιοσέβαστο όνομα που ανήκει μόνο στο Θεό». Και «αν αυτοί (ενν. οι θεολόγοι) αποβλέπουν απόλυτα να απενείμουν στον άνθρωπο μια ορισμένη δύναμη, τότε να την δώσουν άλλο όνομα παρά το *liberum arbitrium*» που «είναι μια έκφραση πιο μεγαλειώδης» η οποία «προσδιορίζει μια δύναμη ικανή να κατευθύνει ελεύθερα προς το καλό και προς το κακό και τίποτε δεν μπορεί να τη σταματήσει ή να την υποδουλώσει»²⁴.

Αντίθετα με αυτή τη δύναμη που ταυτίζεται με το *liberum arbitrium*, οι μεταπτωτικοί άνθρωποι, οι οποίοι ανήκουν σ' αυτόν τον κόσμο θεωρημένο ως τη βασιλεία του διαβόλου, είναι υποδουλωμένοι στη δύναμη του διαβόλου, με τέτοιο τρόπο ώστε αυτοί, αν δεν είναι αφυπνισμένοι χαρισματικά από το Πνεύμα του Θεού, «δεν μπορούνε δια των ιδίων ούτε να δούνε, ούτε να καταλάβουν ό,τι υποπίπτει στις αισθήσεις τους και ό,τι δεν αγγίζουν με το δάκτυλο. Έτσι είναι η κακομοιριά του ανθρώπου, έτσι είναι η τύφλωσή του»²⁵. Συνεπώς οι άνθρωποι «τυφλώθηκαν για το εγκώμιο και την εξύμνη-

24. *Ο. π.*, σσ. 54-55.

25. *Ο. π.*, σ. 76.

ση του *liberum arbitrium* (ενν. επιφυλασσόμενο μόνο για το Θεό), για να αποδειχθεί αυτή η δύναμη τόσο εγκωμιασμένη χάρη που ο άνθρωπος μπορεί να εργασθεί για τη σωτηρία του, ώστε να έχει μάτια και να μη βλέπει, αυτιά και να μην ακούει, με τρόπο που να μην καταλαβαίνει και να μη θέλει τα πράγματα του Πνεύματος». Σ' αυτά αρμόζει, λέει ο Λούθηρος, το χωρίο του Ησαΐα (6,10), τόσο συχνά αναφερόμενο από το Χριστό και τους Ευαγγελιστές: «Ακούτε και δεν καταλαβαίνετε καθόλου, βλέπετε και δεν κατανοείτε καθόλου»²⁶.

Κοντά σε όλα αυτά, στο τέλος της εισαγωγής, ο Λούθηρος κάνει αναφορά και στο ιστορικό επιχείρημα, σύμφωνα με το οποίο «η ζωή όλων των ανθρώπων, εξαρχής του κόσμου, δεν μας έδειξε τίποτε που να συνηγορεί υπέρ του *liberum arbitrium*. Άρα το να μαθαίνει ο άνθρωπος μια διδασκαλία, στην οποία καμιά λέξη της Γραφής δεν αναφέρεται, και την οποία εκτός της Γραφής κανένα γεγονός δεν την αποδεικνύει, αυτό δεν έχει καμμιά σχέση με τα χριστιανικά δόγματα», αν και «οι υπερασπιστές του *liberum arbitrium* σ' ένα τέτοιο σοβαρό ζήτημα σχετικά με την αιώνια σωτηρία, απειλούν παράφρονα το πλήθος των ψυχών με την απώλεια»²⁷.

Στο πρώτο μέρος του σχετικού συγγράμματος «*De seruo arbitrio*» ο Λούθηρος, ξεκινώντας από τον ορισμό του Εράσμου για το *liberum arbitrium* που ευρίσκεται στη διατριβή του, «*De libero arbitrio*», αποφαινεται ότι το να απονέμει κάποιος στον άνθρωπο μια ελεύθερη θέληση σημαίνει «το να του απονέμει μια θέληση στα θεϊκά πράγματα», κάτι που είναι πάρα πολύ. Δηλαδή με την έκφραση «ελεύθερη θέληση» ή «*liberum arbitrium*», ο καθένας εννοεί «μια θέληση, η οποία μπορεί και η οποία αναφέρεται στο Θεό όπως της αρέσει, μια θέληση, η οποία δεν θα σταματούσε από κανένα νόμο, από καμμιά ανώτερη δύναμη»²⁸.

26. *Ο. π.*, σ. 75.

27. *Ο. π.*, σ.σ. 78-79.

28. *Ο. π.*, σ. 83.

Στη συνέχεια, ο Λούθηρος παρουσιάζει ότι ο άνθρωπος όντας, εξαιτίας της επιβεβλημένης από το Θεό αναγκαιότητας, υπόδουλος από τη μια μεριά στην παντοδυναμία, στην πρόγνωση ή στον προορισμό, στη χάρη και στη θέληση του Θεού, και από την άλλη στο διάβολο, στην αμαρτία και στο θάνατο, δεν μπορεί να καταλάβει πώς είναι δυνατό να είναι ελεύθερος σε μια τέτοια συγκυρία.

Επομένως μιλώντας σ' αυτήν την περίπτωση για το *liberum arbitrium* είναι φανερό, ότι στην πρώτη σειρά, υπάρχει μια αντίθεση «ανάμεσα στον ορισμό του όρου και τον ορισμό του πράγματος. Επειδή ο όρος έχει άλλο σκοπό από εκείνον που το πράγμα απαιτεί να ορίζεται». Και σ' αυτά τα συμφραζόμενα καταλογίζει στον ορισμό του Εράσμου για το *liberum arbitrium* το ότι είναι ελαττωματικός, γιατί «το πράγμα ορισμένο υπερβαίνει το δικό του ορισμό». Μ' αυτό τον τρόπο ο ορισμός του Εράσμου δεν περιλαμβάνει εντελώς το ορισμένο αντικείμενο, εξαιτίας του γεγονότος ότι, σύμφωνα με την έκφραση του Λουθήρου, όπως είδαμε κιόλας, «το *liberum arbitrium* δεν ανήκει παρά μόνο στο Θεό».

Αυτή είναι η πεποίθησή του, στην οποία αναφέρεται παρακάτω όχι μόνο αποδεικτικά αλλά και σχολαστικά: «Πρέπει να τα πούμε τα πράγματα καθαρά και με σκληρότητα, αφού θέλει κανείς να καταλαβαίνει και να μαθαίνει. Τα πράγματα που οδηγούν στην αιώνια σωτηρία πρέπει να είναι, σκέφτομαι εγώ, τα λόγια και οι πράξεις του Θεού, τα οποία προσφέρονται στην ανθρώπινη θέληση, έτσι ώστε αυτή να μπορέσει να στραφεί προς αυτά είτε να απομακρυνθεί απ' αυτά»²⁹. Αυτά είναι εκείνα για τα οποία λέχθηκε ότι με μια «αστραπή» μετατρέπουν σε σκόνη το *liberum arbitrium* του ανθρώπου³⁰.

Έτσι, σε αντίθεση προς τον Έρασμο, ο Λούθηρος ομολογεί ότι

29. *Ο. π.*, σ. 84.

30. *Ο. π.*, σ. 34.

δέχεται τις αντιλήψεις του Αυγουστίνου και του Πέτρου Λομβαρδού για το *seruum arbitrium* και τις απόψεις τους για το ότι «το *liberum arbitrium* στον άνθρωπο, είναι η ικανότητα του στο να διακρίνει και να επιλέγει το καλό, και να διακρίνει αν μέσα στον άνθρωπο υπάρχει η χάρη ή το κακό», ή, όπως έχει ειπωθεί με άλλο τρόπο, ότι «χωρίς τη χάρη, το *libero arbitrio* δεν μπορεί να κάνει τίποτε». Ως αποτέλεσμα, ο Λούθηρος οδηγείται στο συμπέρασμα ότι το να πεις *liberum arbitrium* για τον άνθρωπο, αυτό σημαίνει ότι ενώνεις δύο αντίθετες έννοιες στο ανθρώπινο επίπεδο, δηλαδή δέχεσαι και διδάσκεις ότι ελεύθερο είναι «ό,τι συμπτωματικώς μπορεί να ελευθερωθεί από κάτι άλλο», δηλαδή από την χάρη του Θεού³¹.

Συγχρόνως ομολογεί ότι συμφωνεί και με μια άλλη άποψη του Αυγουστίνου, κατά την οποία το «*liberum arbitrium* (ενν. του μεταπτωτικού ανθρώπου) δεν μπορεί παρά να αμαρτάνει», καθώς και με εκείνη του Wiclif που λέει ότι το «*liberum arbitrium* είναι μια λέξη κενωμένη (αδειασμένη) από την ίδια της την έννοια, και όλα είναι αποτέλεσμα μιας αναγκαιότητας»³².

Αναφερόμενος σύντομα στο χωρίο του Σειράχ 15,15 (14-17)³³, ένα ουσιαστικό απόσματα για την υποστήριξη του *liberum arbitrium* του ανθρώπου από τον Έρασμο, ο Λούθηρος επιχειρεί να ερμηνεύσει το τί μπορεί το *liberum arbitrium* του ανθρώπου όταν είναι εγκαταλελειμμένος (παρατημένος) και δεν είναι οδηγημένος και δυναμωμένος ακατάπανστα από το Πνεύμα του Θεού. Μ' αυτό τον τρόπο υποστηρίζει ότι ο πρωτόπλαστος άνθρωπος έπεσε και κενώθηκε από το *liberum arbitrium* από τη στιγμή της δημιουργίας του. Δηλαδή

31. *Ο. π.*, σ. 87.

32. *Ο. π.*, σ. 92.

33. *Σοφία Σειράχ* 15,14-17: «Αὐτὸς ἐξ ἀρχῆς ἐποίησεν ἄνθρωπον καὶ ἀφῆκεν αὐτὸν ἐν χειρὶ διαβουλίου αὐτοῦ. ἐὰν θέλῃς, συντηρήσεις ἐντολὰς καὶ πίστιν ποιῆσαι εὐδοκίας, παρέθηκε σοὶ πῦρ καὶ ὕδωρ· οὗ ἐὰν θέλῃς, ἐκτενεῖς τὴν χεῖρά σου. Ἐναντι ἀνθρώπων ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος, καὶ ὁ ἐὰν εὐδοκήσῃ, δοθήσεται αὐτῷ.».

πιστεύει ότι δεν υπάρχει κανένα διάστημα μεταξύ της δημιουργίας και της πτώσεως του ανθρώπου, που ονομάζεται από τους ρωμαιο-καθολικούς αρχέγονη δικαιοσύνη. Διότι, πιστεύει αυτός, μολονότι ο Αδάμ που βοηθήθηκε από τη χάρη ήταν αδύνατος, ο Θεός, μας διδάσκει ξεκάθαρα το πόσο αδύνατος θα ήταν ο πρώτος άνθρωπος χωρίς τη χάρη. Και παρ'όλο που ο πρωτόπλαστος ακόμη και βοηθημένος από το Πνεύμα του Θεού δεν μπόρεσε να θέλει με τη θέλησή του ούτε το αγαθό που του ξαναπαρουσιάστηκε, δηλαδή την υποταγή. Και αυτό συνέβη επειδή το Πνεύμα του Θεού δεν του είχε δοθεί. Τότε τι θα μπορούσαμε εμείς να πράξουμε χωρίς το Πνεύμα, όταν χάθηκε αυτό το αγαθό;

Εδώ διακρίνεται ακόμη περισσότερο το ουσιαστικό δίλημμα του Λουθήρου: «Πώς θα μπορούσαμε εμείς, που είμαστε πεσμένοι, να βρούμε οι ίδιοι τις βασικές δωρεές του Πνεύματος; ... Κυρίως μάλιστα, τώρα που ο διάβολος κυβερνά μέσα μας με όλη του τη δύναμη, αυτός που με ένα πειρασμό (ενν. που χρησιμοποίησε τότε), επέσπευσα και παρέσυρε τον Αδάμ, μέσα στον οποίο δεν είχε ακόμη εξουσία;»³⁴ Γι' αυτό, νομίζει ο Λούθηρος, ότι δεν θα υπήρχε κάποιο δυνατό επιχείρημα αντίθετο με το *liberum arbitrium* του ανθρώπου, από μια ερμηνεία αυτού του χωρίου του Σειράχ σε σχέση με την πτώση του Αδάμ. Μια και, κατά το Λούθηρο, «ο Σειράχ δεν είπε τίποτα ευμενώς για το *liberum arbitrium* μέσα στον άνθρωπο σ' αυτό το χωρίο, το οποίο οι υπερασπιστές του, το κρατούν ως ένα κεφαλαιώδες κείμενο για την άποψή τους. Αλλά αυτό το κείμενο όπως και άλλα τέτοια, πού λένε: 'άν θέλεις, αν ακούς, αν κάνεις', δεν αποδεικνύουν τί μπορεί ο άνθρωπος να κάνει, αλλά το τί πρέπει να κάνει... Πρόκειται λοιπόν για μια προσταγή»³⁵. Αυτή την προσταγή εκ μέρους του Θεού, λέει ο Λούθηρος, πρέπει να τη δούμε σε όλες

34. *Ο. π.*, σ. 98. Βλ. και σσ. 93-97.

35. *Ο. π.*, σ. 99.

τις εντολές και σε όλους τους νόμους της Αγίας Γραφής. Και χρησιμοποιώντας και άλλα γραφικά κείμενα τονίζει πως, γενικά, ο σκοπός αυτής της προσταγής είναι «όχι το να διατρανώσει τη δύναμη της θελήσεως, αλλά το να φωτίσει τον τυφλό νού του ανθρώπου, για να διαπιστωθεί πόσο αδύνατο είναι το φως αυτής της τυφλής λογικής και πόσο αδύνατη είναι η δύναμη της θελήσεως». Επίσης, υποστηρίζει ότι «όλη η έννοια και η δύναμη του νόμου του Θεού προς τον άνθρωπο έγκειται μόνο και μόνο στη γνώση της αμαρτίας από τον άνθρωπο, και όχι στη δύναμη που θα ήταν χαρισμένη στον άνθρωπο. Η γνώση όμως δεν είναι μια δύναμη και αυτή δεν προσφέρει τη δύναμη, αλλά μας δείχνει μόνο το μέγεθος της δικής μας αδυναμίας»³⁶.

Επομένως τα κείμενα της Αγίας Γραφής τα αναφερομένα από το Έρασμο μεταδίδοντας εντολές ή επιταγές «είναι προστακτικά ή επιτακτικά· αυτά δε βεβαιώνουν και δεν ιδρύουν (συνιστούν) τίποτα σχετικά με τις δυνάμεις του ανθρώπου, αλλά περιγράφουν ό,τι πρέπει να κάνει και ό,τι δεν πρέπει να κάνει»³⁷ ή, με άλλα λόγια, «δείχνουν ό,τι οι άνθρωποι πρέπει να κάνουν και όχι ό,τι μπορούν να κάνουν ή ό,τι κάνουν»³⁸. Και ενώ ο θεϊκός νόμος μας βοηθάει μόνο να δούμε και όχι να μπορούμε, να δούμε μάλιστα ιδιαίτερα ότι «είμαστε πραγματικά στη διασταύρωση των δύο δρόμων», από τους οποίους «μόνο ένας είναι προσιτός ή μάλλον ούτε ένας από αυτούς δεν είναι προσιτός. Αλλά χάρη στο νόμο βλέπουμε πως ο ένας από των δύο —εκείνος ο οποίος οδηγεί προς το καλό— είναι απρόσιτος, αν ο Θεός δε μας δίνει τη βοήθεια με το Πνεύμα Του. Ενώ ο άλλος δρόμος είναι φαρδύς και εύκολος, αν ο Θεός το επιτρέψει»³⁹. Η δύναμη λοιπόν είναι του Θεού, του Αγίου Πνεύματος, της θείας χάριτος η οποία,

36. *Ο. π.*, σ. 100.

37. *Ο. π.*, σ. 102.

38. *Ο. π.*, σ. 101.

39. *Ο. π.*, σ. 100.

όπως θα δούμε ευρύτερα αλλού, κατά το Λούθηρο, προβλέπει ή προορίζει την ανθρώπινη θέληση, τη συνοδεύει στην πρόοδό της και της διασφαλίζει τη σωτηρία της⁴⁰. Δηλαδή δεν είναι στη δύναμη του *liberum arbitrium* του ανθρώπου, που είναι εγωϊστικό και τυφλό να μπορεί από μόνο του να γνωρίσει τη δική του άρρωστη και αδύναμη κατάσταση. Γι' αυτό και επιμένει ο Λούθηρος, ότι «η Γραφή μάς παρουσιάζει έναν άνθρωπο ο οποίος όχι μόνο είναι δεμένος, άθλιος, αιχμάλωτος, άρρωστος και θνητός, αλλά ο οποίος υπό την επίδραση του διαβόλου, που είναι ο δεσπότης του, προσθέτει σ' αυτήν την αθλιότητα εκείνη της τυφλότητας, έτσι ώστε να πιστεύει ότι είναι ευτυχημένος, ελεύθερος, δυνατός, υγιής και ζωντανός». Επειδή «ο διάβολος ξέρει τελικά ότι αν ο άνθρωπος γνώριζε την αθλιότητά του τότε δεν θα μπορούσε πια να τον κρατήσει στη δύναμή του, δεδομένου μάλιστα ότι ο Θεός χαρίζει αμέσως έλεος προς εκείνο που ομολογεί την αθλιότητά του και το βοηθάει»⁴¹.

Σχετικά δε με τις εντολές της Αγίας Γραφής, ο Λούθηρος επαναλαμβάνει πάλι πως οι αυτές δεν μπορούν να προβάλλουν, να φανερώσουν την ύπαρξη του *liberum arbitrium*, αλλά μόνο δείχνουν ό,τι εμείς πρέπει να κάνουμε. Ακόμη και η εντολή της αγάπης μας δείχνει ό,τι πρέπει να κάνουμε και όχι τη δύναμη της θελήσεώς μας ή ό,τι μπορούμε εμείς να κάνουμε. Αντιθέτως μας λέγει ό,τι εμείς δε μπορούμε να κάνουμε⁴². Αυτό όμως δε σημαίνει ότι τα γραμμένα στη Γραφή δε θα εκπληρωθούν. Τουναντίον, υποστηρίζει ο Λούθηρος, «όλες οι ενθαρρύνσεις από τις παραβολές που θα βρούμε στη Γραφή, όλες αυτές οι υποσχέσεις, όλες αυτές οι απειλές, όλες αυτές οι απαιτήσεις, αυτές οι επιπλήξεις, αυτές οι παρακλήσεις, αυτές οι ευλογίες και οι κατάρες, καθώς και αυτές οι αμέτρητες εντολές θα είναι κατά την αναγκαιότητα ανώφελες, αν δεν υπήρχε η δύ-

40. *Ο. π.*, σ. 146.

41. *Ο. π.*, σ. 103.

42. *Ο. π.*, σ. 105.

ναμη του καθενός στο να πράξει ό,τι μας προδιαγράφηκε»⁴³. Όλα αυτά λοιπόν δεν αρνούνται, δεν απορρίπτουν τα νοήματα της Γραφής, αλλά την πιθανότητα ή τη δύναμη του *liberum arbitrium* του ανθρώπου στο να τα αποδεχτεί, να τα αφομοιώσει και να τα παρακολουθεί. Στην αντίθετη περίπτωση, ερωτά ο Λούθηρος, «Τι το όφελος ο Χριστός; Τι το όφελος το Πνεύμα;», δηλαδή τι σημασία έχει πια η ύπαρξη του Κυρίου Χριστού και του Αγίου Πνεύματος για τον άνθρωπο αν αυτός έχει το *liberum arbitrium* και κατά συνέπεια μόνο με τη δύναμη της θέλησης του μπορεί να κάνει ο,τι θέλει; Άρα λοιπόν, συνεχίζει ο Λούθηρος, «πόσο ανόητος θα ήταν ο Χριστός για να χύσει το Αίμα Του, ώστε να μας παράσχει αυτό το Πνεύμα, που δεν μας είναι απαραίτητο;»⁴⁴ Και αναφερόμενος δε και σε άλλα κείμενα της Γραφής, λέγει ότι «αυτές οι εντολές δε μας αποκαλύπτουν μόνο αδυνατότητα του *liberum arbitrium*» (ενν. της ύπαρξής του), αλλά, ακόμα περισσότερο, «μας δείχνουν και την πιθανότητα της εκπλήρωσής τους μόνο λόγω μιας εξωτερικής βοήθειας, δηλαδή της χάριτος του Θεού». Μ' αυτό τον τρόπο της εκφράσεως θέλει να πει ότι από τη μια πλευρά εμείς δεν μπορούμε τίποτε από μόνοι μας και από την άλλη ότι αν πράξωμε κάτι συγκεκριμένο για τη σωτηρία μας, αυτό οφείλεται στο Θεό και μόνο που ενεργεί μέσα μας. «Έτσι, είναι αλήθεια ότι δεν μπορούμε να εφαρμόσουμε ούτε μια εντολή, όμως είναι το ίδιο αληθινό ότι μπορούμε να εφαρμόσουμε όλο το Νόμο, όχι με τις δικές μας δυνάμεις, αλλά με τη χάρη του Θεού»⁴⁵. Και πάλι ερωτά: «Ποια ανάγκη τέλος πάντων, θα είχαμε από τον Χριστό και το Άγιο Πνεύμα, αν λόγω του *liberum arbitrium* εμείς θα μπορούσαμε να κάνωμε καλά έργα και να αποκτήσωμε τις αξιομισθίες;»⁴⁶

43. *Ο. π.*, σ. 111.

44. *Ο. π.*, σ. 112.

45. *Ο. π.*, σ. 117.

46. *Ο. π.*, σ. 118.